

ATMOSFERA IFLOSLANISHINING MILLIY IQTISODIYOTGA TA'SIRI VA EKOLOGIK XARAJATLARNI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI

Qo'qon Universiteti Andijon Filiali

Iqtisodiyot va Pedagogika fakulteti

Sirtqi Iqtisodiyot yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Jo'raboyev Durbek Oybek o'g'li

E-mail: durbekjoraboyev1999@gmail.com

Tel raqami: +998994814168

Annotatsiya: Mazkur maqolada atmosfera ifloslanishining milliy iqtisodiyotga ko'rsatayotgan bevosita va bilvosita ta'sirlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Atmosfera havosining ifloslanishi natijasida yuzaga keladigan sog'liqni saqlash xarajatlarining oshishi, mehnat unumdorligining pasayishi va tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligining kamayishi iqtisodiy rivojlanishga jiddiy to'siq bo'layotgani asoslab beriladi. Shuningdek, ekologik muammolarni bartaraf etishga yo'naltirilgan moliyaviy va iqtisodiy mexanizmlar, jumladan ekologik soliqlar, kompensatsiya to'lovlari, yashil investitsiyalar va innovatsion texnologiyalarning ahamiyati yoritiladi. Maqolada ekologik xarajatlarni kamaytirish orqali milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlash, iqtisodiy o'sish va ekologik xavfsizlik o'rtasida muvozanat yaratish masalalari muhim yo'nalish sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy siyosatni ekologik talablar asosida takomillashtirish hamda uzoq muddatli barqaror rivojlanishga erishishda nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Atmosfera ifloslanishi, milliy iqtisodiyot, ekologik xarajatlar, yashil investitsiyalar, iqtisodiy samaradorlik, ekologik soliqlar, barqaror rivojlanish, ekologik siyosat.

Kirish. Hozirgi kunda atmosfera ifloslanishi global miqyosda eng dolzarb ekologik va iqtisodiy muammolardan biri hisoblanadi. Sanoat ishlab chiqarishining kengayishi, transport vositalari sonining ortishi va energetika sohasida qazilma yoqilg'ılardan keng foydalanish natijasida atmosferaga katta miqdorda zararli moddalar chiqarilmoqda. Ushbu jarayonlar nafaqat ekologik muhitga, balki milliy iqtisodiyot rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Atmosfera ifloslanishi oqibatida havoning sifati yomonlashib, aholi salomatligi jiddiy xavf ostida qolmoqda. Bu esa sog'liqni saqlash tizimiga tushadigan yukni oshiradi, davlat byudjetidan qo'shimcha xarajatlarni talab qiladi va mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini pasaytiradi. Natijada milliy iqtisodiyotda ishlab chiqarish hajmining qisqarishi, yalpi ichki mahsulot o'sish sur'atlarining sekinlashuvi kabi salbiy holatlar yuzaga keladi.

Iqtisodiy nuqtai nazardan, atmosfera ifloslanishi ekologik xarajatlarning oshishiga olib keladi. Ekologik xarajatlar deganda atrof-muhitni tiklash, sog'liqni saqlash, ekologik monitoring va zararlarni qoplash bilan bog'liq moliyaviy sarf-xarajatlar tushuniladi. Ushbu xarajatlar davlat va xususiy sektor zimmasiga tushib, iqtisodiy resurslarning samarasiz taqsimlanishiga sabab bo'ladi. Shu bois ekologik xarajatlarni kamaytirish masalasi milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda ko'plab davlatlar ekologik muammolarni hal etishda iqtisodiy mexanizmlardan faol foydalanmoqda. Ekologik soliqlar, jarimalar, rag'batlantiruvchi subsidiyalar va yashil investitsiyalar orqali korxonalarni ekologik mas'uliyatni oshirishga undash amaliyoti keng tarqalmoqda. Ushbu mexanizmlar atmosferaga chiqariladigan zararli moddalarni kamaytirish bilan birga, iqtisodiy samaradorlikni oshirishga ham xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi atmosfera ifloslanishining milliy iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qilish hamda ekologik xarajatlarni kamaytirishning samarali iqtisodiy mexanizmlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot davomida ekologiya va iqtisodiyot

o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ochib berilib, barqaror rivojlanishga erishish yo'llari yoritiladi.

Asosiy qism. Atmosfera ifloslanishi milliy iqtisodiyotga ko'p qirrali va uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadigan murakkab jarayon hisoblanadi. Iqtisodiy tizimning deyarli barcha tarmoqlari, xususan sanoat, energetika, transport va qishloq xo'jaligi atmosferaga zararli moddalarning chiqarilishida bevosita ishtirok etadi. Ushbu jarayonlar qisqa muddatda iqtisodiy foyda keltirishi mumkin bo'lsa-da, uzoq muddatda ekologik va iqtisodiy yo'qotishlarga sabab bo'ladi.

Atmosfera ifloslanishining milliy iqtisodiyotga ta'siri, avvalo, aholi salomatligi bilan chambarchas bog'liqdir. Ifloslangan havo nafas olish tizimi kasalliklari, yurak-qon tomir xastaliklari va allergik holatlarning ko'payishiga olib keladi. Natijada sog'liqni saqlash tizimiga tushadigan yuk ortib, davlat byudjetidan katta miqdorda mablag' ajratilishi talab etiladi. Bu holat iqtisodiy resurslarning boshqa muhim sohalarga yo'naltirilishini cheklaydi.

Mehnat unumdorligining pasayishi ham atmosfera ifloslanishining muhim iqtisodiy oqibatlaridan biridir. Sog'lig'i yomonlashgan ishchi kuchi kamroq samaradorlik bilan ishlaydi, kasallik varaqalari ko'payadi va ishlab chiqarish jarayonlari sekinlashadi. Bu esa korxonalar daromadining kamayishiga, soliq tushumlarining qisqarishiga va yalpi ichki mahsulot o'sish sur'atlarining pasayishiga olib keladi.

Atmosfera ifloslanishi qishloq xo'jaligi sohasiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Havo tarkibidagi zararli moddalar tuproq va suv resurslariga tushib, ekinlar hosildorligini pasaytiradi. Natijada oziq-ovqat xavfsizligi izdan chiqib, importga bo'lgan ehtiyoj ortadi. Bu esa tashqi savdo balansiga salbiy ta'sir ko'rsatib, milliy iqtisodiyot barqarorligini zaiflashtiradi.

Ekologik xarajatlar tushunchasi atmosfera ifloslanishi bilan bog'liq iqtisodiy yo'qotishlarni ifodalovchi muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Ekologik xarajatlar tarkibiga atrof-muhitni tiklash, sog'liqni saqlash, ekologik monitoring, tozalash inshootlarini qurish

va tabiiy ofatlar oqibatlarini bartaraf etish bilan bog‘liq xarajatlar kiradi. Ushbu xarajatlarning ortishi davlat va xususiy sektor uchun moliyaviy bosimni kuchaytiradi.

Ekologik xarajatlarni kamaytirishda iqtisodiy mexanizmlarning roli katta ahamiyatga ega. Ekologik soliqlar va jarimalar atmosferani ifloslantiruvchi korxonalarni ekologik mas’uliyatni oshirishga undaydi. Shu bilan birga, ekologik toza texnologiyalarni joriy etgan korxonalar uchun soliq imtiyozlari va subsidiyalar berilishi yashil iqtisodiyot rivojlanishiga xizmat qiladi.

Yashil investitsiyalar ekologik xarajatlarni kamaytirishning samarali vositalaridan biridir. Qayta tiklanuvchi energiya manbalariga sarmoya kiritish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va ekologik toza transport tizimlarini rivojlantirish atmosfera ifloslanishini sezilarli darajada kamaytiradi. Bunday investitsiyalar uzoq muddatda iqtisodiy samaradorlikni oshirib, yangi ish o‘rinlari yaratadi.

Shuningdek, ekologik siyosatni takomillashtirish va iqtisodiy rejalashtirishda ekologik omillarni hisobga olish muhimdir. Milliy iqtisodiy strategiyalar barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan holda ishlab chiqilgandagina ekologik va iqtisodiy manfaatlar o‘rtasida muvozanat ta’minlanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, atmosfera ifloslanishi milliy iqtisodiyotga jiddiy va ko‘p qirrali ta’sir ko‘rsatadigan muhim muammo hisoblanadi. Iqtisodiy faoliyat natijasida havoga chiqarilayotgan zararli moddalar aholi salomatligiga, mehnat unumdorligiga va tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu holat sog‘liqni saqlash va ekologiyani tiklash bilan bog‘liq xarajatlarning oshishiga, iqtisodiy resurslarning samarasiz taqsimlanishiga olib keladi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, ekologik muammolarni e’tiborsiz qoldirgan holda iqtisodiy o‘sishga erishish mumkin emas. Aksincha, ekologik barqarorlikni ta’minlash milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli rivojlanishi uchun zarur shart hisoblanadi. Shu bois atmosfera ifloslanishini kamaytirish va ekologik xarajatlarni qisqartirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi lozim.

Ekologik soliqlar, ragʻbatlantiruvchi subsidiyalar va yashil investitsiyalarni keng joriy etish ekologik xarajatlarni kamaytirishda samarali mexanizm boʻlib xizmat qiladi. Ushbu chora-tadbirlar korxonalarni ekologik toza texnologiyalarga oʻtishga undab, atmosferaga chiqariladigan zararli moddalarning qisqarishiga olib keladi. Natijada iqtisodiy samaradorlik oshib, milliy iqtisodiyot barqaror rivojlanish yoʻliga oʻtadi.

Umuman olganda, atmosfera ifloslanishini kamaytirish va ekologik xarajatlarni optimallashtirish iqtisodiy va ekologik manfaatlarning uygʻunligini taʼminlaydi. Bu esa kelajak avlodlar uchun sogʻlom atrof-muhitni saqlab qolish bilan birga, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Abdullayev O. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2016. – 320 bet.
2. Toʻxtayev A., Sodiqov M. Barqaror rivojlanish iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan, 2018. – 250 bet.
3. Xolmatov S. Yashil iqtisodiyot va ekologik siyosat asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 210 bet.
4. Rasulov A. Milliy iqtisodiyot va ekologik xavfsizlik. – Toshkent: Innovatsiya, 2019. – 198 bet.
5. Karimov I.A. Yuksak maʼnaviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2008. – 176 bet.
6. Oʻzbekiston Respublikasi Ekologiya vazirligi. Atrof-muhit holati boʻyicha milliy hisobot. – Toshkent, 2022. – 150 bet.